

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В УКРАЇНІ

STRATEGIC DIRECTIONS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION IN UKRAINE

БОРВУЛЬ Ю.С.*

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті розглянуто науково-практичні основи формування ефективного виробництва зерна. Проаналізовано сучасний стан виробництва та економічної ефективності зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах України. Окреслено основні проблеми, що зменшують ефективність виробництва зернових культур. Визначено шляхи удосконалення і підвищення ефективності виробництва зерна.

Ключові слова: ефективність виробництва, рослинництво, зернові культури, валовий збір, урожайність.

The article deals with theoretical and practical bases of formation of effective grain production. The current state of the production and economic efficiency of grain production in the agricultural enterprises of Ukraine. Outlined the main problems that reduce the efficiency of crop production. The ways of improving the efficiency of grain production.

Key words: efficiency of production, plant growing, grain crops, gross collection, yield.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зернове господарство займає базове місце у сільськогосподарському виробництві країни та гарантує продовольчу безпеку, саме тому воно вважається галуззю стратегічного значення. Зернове виробництво відіграє важливу роль у економіці країни. Одне з найважливіших завдань підприємства - виявлення і найповніше використання резервів для збільшення виробництва продукції, поліпшення якості й підвищення економічної ефективності. Ефективність і собівартість взаємопов'язані. Зниження собівартості продукції має велике народногосподарське і економічне значення в підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва. Тому на сьогоднішній день обрана тема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема покращення зерновиробництва зайняті провідні економісти-аграрники, фінансисти та аграрії, основна увага приділяється питанню підвищення урожайності та валових зборів зерна, ефективності зерновиробництва. Зокрема, дослідженнями проблеми ефективності виробництва зернових культур займалися такі українські вчені, як В.Г. Андрійчук, І.О. Бистрова, О.В. Боднар, Н.О. Єфремова, П.Т. Саблук, О.В. Олійник, С.М. Чмир, Ю.Л. Філімонов, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська.

Формулювання цілей статті полягає у дослідженні тенденції ефективності виробництва зерна, окресленні найсуттєвіші проблеми зерновиробництва, визначенні факторів, що впливають на зростання ефективності виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рослинництво України має всі необхідні, історично сформовані передумови для ефективного функціонування та розвитку. Ця галузь може відігравати винятково важливу роль завдяки специфічним властивостям, які виражаються

* Науковий керівник – Богомолова К.С., к.е.н., доцент

у високій її конкурентоспроможності. Виробництво продукції рослинництва важливе як для задоволення потреб населення у продуктах харчування (сировина для переробної галузі), так і для виготовлення кормів в галузі тваринництва. Дана галузь має також значний експортний потенціал.

Ґрунтово-кліматичні умови України досить сприятливі для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур. Так, в країні вирощують три основні групи сільськогосподарських рослин – зернові та зернобобові, технічні та кормові. Ці основні групи польових культур вирощують в усіх зонах, проте співвідношення площ їх посіву неоднакове [1].

Динаміку посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні за період 1990-2017 рр. показано в таблиці 1.

Як видно з даних, поданих у таблиці, за роки незалежності відбулося суттєве скорочення посівних площ під кормовими культурами, що пояснюється значним скороченням поголів'я ВРХ і переходом на систему годівлі, яка базується на використанні концентрованих кормів, і цукровими буряками, зменшення виробництва яких зумовлюється несприятливою ринковою кон'юнктурою і великим рівнем затрат на їх вирощування (в 6,6 і 5,1 рази, відповідно). Натомість, спостерігається значний ріст посівних площ під такими культурами, як соняшник (в 3,6 рази), соя (в 21,4 рази) та ріпак (в 8,8 рази), що зумовлено сприятливою ціновою ситуацією на світовому ринку продукції даних культур, які є експортоорієнтованими.

Таблиця 1

Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні за 1990-2017 рр.

<i>Роки</i>	<i>Зернові та зернобобові культури</i>	<i>Буряк цукровий фабричний</i>	<i>Соняшник</i>	<i>Соя</i>	<i>Ріпак</i>	<i>Картопля</i>	<i>Культури овочеві відкритого ґрунту</i>	<i>Кормові культури</i>
1990	14583	1607	1636	93	90	1429	456	11999
1995	14152	1475	2020	25	49	1532	503	10898
2000	13646	856	2943	65	214	1629	538	7063
2005	15005	652	3743	439	207	1514	465	3738
2010	15090	501	4572	1076	907	1408	462	2599
2013	16210	280	5051	1357	1009	1388	483	2289
2014	14801	331	5257	1806	882	1348	463	2101
2015	14739	237	5105	2158	682	1291	440	1990
2016	14401	292	6073	1869	455	1312	442	1932
2017	14607	318	5943	1994	789	1324	440	1826
2014	14801	331	5257	1806	882	1348	463	2101
2015	14739	237	5105	2158	682	1291	440	1990
2016	14401	292	6073	1869	455	1312	442	1932
2017	14607	318	5943	1994	789	1324	440	1826

Варто наголосити на тому, що у 2017 р., в порівнянні з 2016 р., значно зросли площі посівів ріпаку (на 73,4 %), урожайність якого була вищою в порівняно з попереднім роком і становила 28,5 ц/га, і гороху (на 71,4 %), урожайність якого встановилася на рівні 27,5 ц/га, що є нижчим, ніж у попередньому періоді.

Темпи збору основних сільськогосподарських культур у 2017 р. порівняно з аналогічним періодом 2016 року характеризуються наступними даними: станом на 1 вересня 2017 року зібрано 97,8 % площ зернових і зернобобових, 62,1 % соняшнику, 98,5 % картоплі і 95,6 % овочів відкритого ґрунту до відповідної дати 2016 р. Рівень урожайності по даних культурах в середньому є дещо нижчим, ніж у попередньому періоді.

Про наявність резервів зниження собівартості продукції рослинництва свідчать результати порівняльного аналізу собівартості окремих видів продукції аналізованого підприємства і в передових підприємствах району і області. У даний час на практиці основним критерієм оцінки ефективності виробничих витрат є собівартість продукції. Однак собівартість включає лише частину повних витрат на виробництво продукції. У собівартості затрати живої праці відображаються тільки в розмірі заробітної плати, яка не включає дооцінку праці на суспільство, а затрати минулої праці, уречевленої в засобах виробництва, включаються в собівартість у цінах споживання цих засобів, тобто з дооцінкою праці на суспільство [2].

Крім того, при зміні співвідношення затрат живої і уречевленої праці порушується порівнянність собівартості окремих видів продукції як вимірника витрат виробництва. Чим суттєвіші відмінності у складі витрат, тим більша ймовірність перекручення у собівартості змін повних витрат виробництва. Тому собівартість не завжди правильно відбиває дійсні витрати усієї суспільної праці на виробництво продукції.

Основними джерелами резервів зниження собівартості сільськогосподарської продукції є: збільшення обсягу виробництва за рахунок повнішого використання виробничих потужностей підприємства; скорочення витрат на виробництво за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, ощадливого використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, обладнання, запобігання невиробничим витратам тощо [3].

Резерви збільшення виробництва продукції виявляють у процесі аналізу виконання виробничої програми. При збільшенні обсягу виробництва продукції на наявних виробничих потужностях зростають тільки змінні витрати (пряма оплата праці робітників, прямі матеріальні витрати), сума ж: постійних витрат, як правило, не змінюється, внаслідок чого знижується собівартість виробів. Резерви скорочення витрат визначають за кожною статтею витрат за рахунок конкретних інноваційних заходів (упровадження нової, прогресивнішої техніки і технології виробництва, поліпшення організації праці тощо), що будуть сприяти економії заробітної плати, сировини, матеріалів, енергії тощо.

Економію витрат з оплати праці внаслідок впровадження організаційно-технічних заходів можна розрахувати, помноживши різницю між трудомісткістю продукції до впровадження і після впровадження відповідних заходів на планований рівень середньо годинної оплати праці і на кількість планової до випуску продукції. Сума економії збільшиться на відсоток відрахувань від фонду оплати праці, включених у собівартість продукції. Резерв скорочення витрат на утримання основних засобів за рахунок реалізації, передачі в довгострокову оренду і списання будівель, машин, обладнання визначають множенням первісної їхньої вартості на норму амортизації.

При аналізі витрат та виявленні резервів зниження собівартості треба враховувати, що не всі витрати змінюються пропорційно зміні обсягу виробництва продукції. Залежність між виходом продукції і витратами проявляється в тому, що збільшення виходу продукції зменшує частку умовно-постійних витрат, які припадають на одиницю продукції, а отже, на її собівартість [6-7].

Висновки. У підвищенні ефективності виробництва зерна велику роль відіграє організація виробничих процесів (таких як підготовка ґрунту, сівба, догляд за посівами і

збирання урожаю). Вони є складовою частиною технологічних карт по вирощуванню кожної культури.

Підвищення економічної ефективності зернового виробництва передбачає збільшення виробництва і поліпшення якості зерна, забезпечення більшої сталості зернового господарства і ефективного використання його виробничих ресурсів. Основним напрямом подальшого розвитку зернового господарства є інтенсифікація виробництва зерна на основі внесення оптимальної кількості органічних і мінеральних добрив, розширення посівів високоврожайних сортів і гібридів, впровадження комплексної механізації, інтенсивних та індустріальних технологій, застосування прогресивних форм організації і оплати праці тощо. Велике значення має внесення оптимальних доз мінеральних добрив, які в конкретних природно-економічних умовах забезпечують найбільш повне використання потенційних можливостей високоврожайних сортів зернових культур [4]. Важливим фактором збільшення виробництва зерна має зрошення земель. Слід відзначити, що в умовах зрошення одержати високі врожаї зернових культур без застосування добрив практично неможливо.

Тобто, щоб підвищити ефективність зерновиробництва, необхідно вкладати кошти на купівлю високоякісного насіння, ефективних добрив і засобів захисту рослин, використовувати сучасні технології виробництва, підвищувати забезпеченість господарства основними засобами. Але у більшості сільськогосподарських підприємств для цього недостатньо фінансових ресурсів [5].

Тому потрібно шукати внутрішні резерви скорочення витрат в розрізі окремих статей, та напрями зростання урожайності за рахунок удосконалення структури посівів, дотримання оптимальних строків збирання, посівів по кращих попередниках тощо.

Література.

1. **Ганганов В.М.** Оцінка конкурентоспроможності продукції зернового підкомплексу України в умовах розвитку глобальної економіки.
2. Економічний довідник аграрника / за ред. **Ю.Я. Лузана, П.Т. Саблука**. – К.: Преса України, 2008. – 800 с.
3. **Лобас М.Г.** Розвиток зернового господарства України / **М.Г. Лобас**. – К.: Агроінком, 2009. – 447 с.
4. **Сидорук Б.А.** Галузь рослинництва: перспективи наступного сезону / **Б.А. Сидорук** // Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН.
5. **Андрійчук В.Г.** Економіка підприємств агропромислового комплексу : [підручник] / **В.Г. Андрійчук**. – К. : КНЕУ, 2013. – 779 с
6. **Островерх О.В.** Сільськогосподарська кооперація як один із шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / **О.В. Островерх, К.С. Богомолова** // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ. – 2017. – Випуск 185. – С. 69-75.
7. **Подольська О.В.** Ключові поняття процесу організаційних змін / **О.В. Подольська, К.С. Богомолова, В.Г. Краля** // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ. – 2018. – Випуск 193. – С. 132-139.

